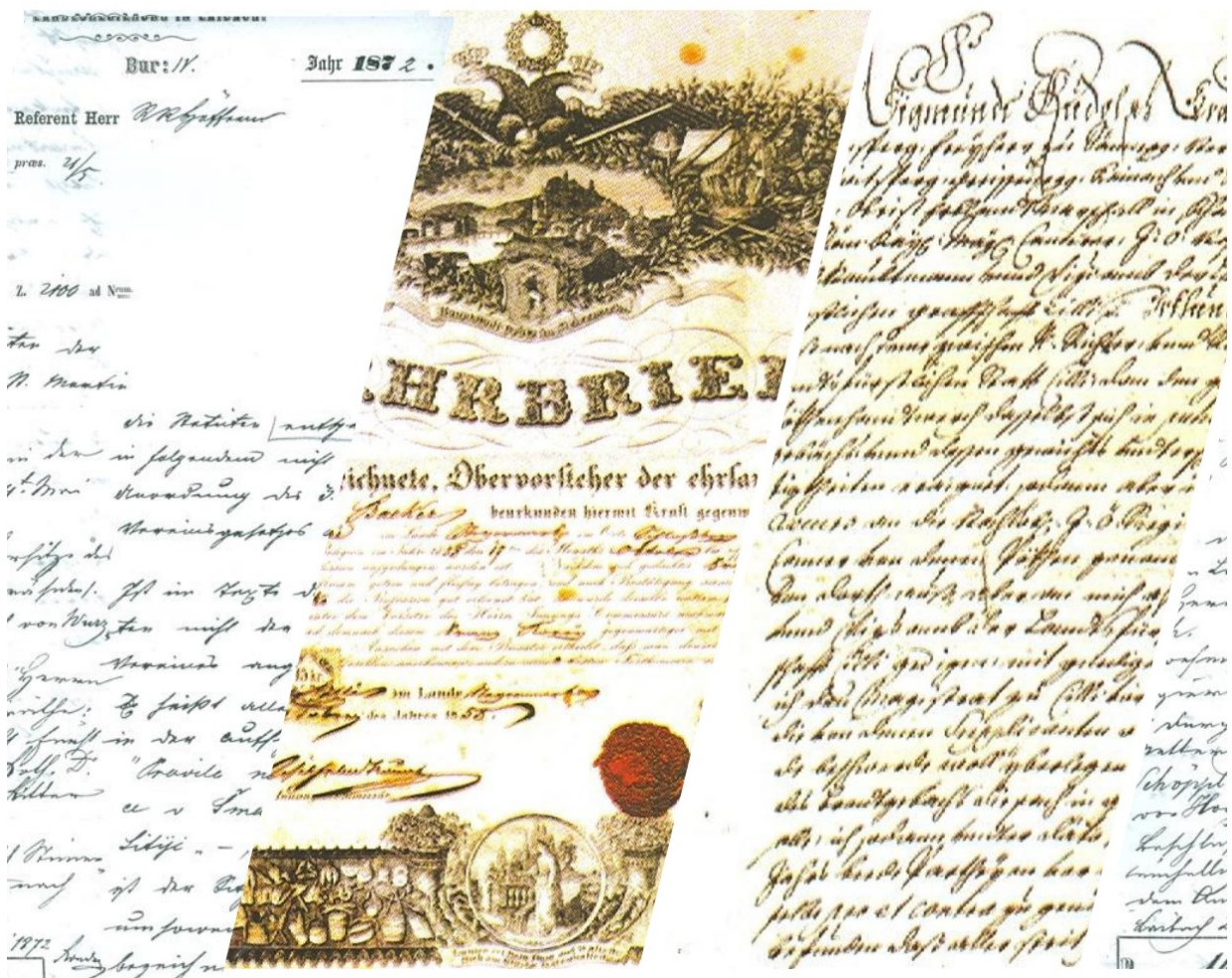

Osrednje območne knjižnice

ANALIZA POTREB PO DIGITALIZACIJI OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC V OBDOBJU 2025-2030

Lea Očko

ANALIZA POTREB PO DIGITALIZACIJI OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC V
OBDOBJU 2025-2030

Lea Očko

Izdala: Osrednja knjižnica Celje

Zanjo: Polonca Bajc Napret

Celje, december 2024

Publikacija je brezplačna.

Ta dokument je nastal kot rezultat izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic, v okviru delovanja Osrednje knjižnice Celje kot osrednje območne knjižnice.

Nastanek dokumenta je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo RS.

Dostopno na spletni strani Osrednje knjižnice Celje: <https://www.knjiznica-celje.si/onas/obmocnost/gradiva-in-povezave>

Zapis CIP:

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI](https://www.knjiznica-celje.si/onas/obmocnost/gradiva-in-povezave)-ID **[220424451](https://www.knjiznica-celje.si/onas/obmocnost/gradiva-in-povezave)**

ISBN 978-961-6557-16-0 (PDF)

KAZALO

1. UVOD.....	4
2. IZVAJANJE DIGITALIZACIJE: PREGLED OBJAV	4
3. ZASNOVA RAZISKAVE.....	7
4. METODOLOGIJA.....	7
5. REZULTATI.....	8
6. RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI	16
7. VIRI.....	17
PRILOGA	19

1. UVOD

Digitalizacija kulturne dediščine je prepoznana kot eden izmed pomembnih dejavnikov ohranjanja kulturne dediščine in zagotavljanja dostopnosti informacij v digitalni dobi. Splošne knjižnice so v zadnjih treh desetletjih igrale osrednjo vlogo pri digitalizaciji domoznanskega gradiva, kar je omogočilo širši dostop do knjižničnega gradiva. Namen te analize je bil oceniti potrebe po digitalizaciji gradiva v osrednjih območnih knjižnicah (v nadaljevanju: OOK) za obdobje 2025–2030. Pregledali smo trenutne prakse, razpoložljivost sredstev in kapacitete za digitalizacijo ter identificirali ključne izzive in priložnosti za izboljšanje. Ugotovljeno je bilo, da so OOK v okviru izvajanja tretje naloge območnosti do zdaj digitalizirale več kot 2,2 milijona strani gradiva, vendar se sredstva za digitalizacijo v zadnjem obdobju zmanjšujejo. OOK so izrazile potrebo po nadaljevanju digitalizacije, vključno z avtorsko zaščitenim gradivom, ki bi ga lahko omogočile z namensko infrastrukturo. Analiza lahko pripomore tudi pri oblikovanju strateških smernic, ki bi podprle trajnostno in učinkovito digitalizacijo v prihodnosti.

2. IZVAJANJE DIGITALIZACIJE: PREGLED OBJAV

Slovenske knjižnice gradivo digitalizirajo že približno trideset let. V Narodni in univerzitetni knjižnici so se prvih projektov lotili leta 1996. Že od samega začetka se zavedajo, da je potrebno tako finančno, kadrovsko, tehnološko, infrastrukturno in tudi strateško načrtovati digitalizacijo. Temelje so postavili v prvem strateškem načrtu t.j. Strateški načrt NUK 2004-2008, na teh temeljih pa gradijo še danes. Kljub zavedanju in prizadevanjem, nacionalni načrt digitalizacije, ki bi vseboval seznam gradiv za digitalizacijo, ki bi bil razvrščen po prioritetah, še ni bil uresničen. V pomoč pri digitalizaciji je leta 2013 nastal dokument Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki. V dokumentu je opredeljenih šest skupin meril za izbor gradiva za digitalizacijo (Krstulović, 2024).

Splošne knjižnice so se NUK kmalu pridružile v projektih digitalizacije. Tako Videc (2020) med prvimi projekti OOK med leti 2003 in 2006 omenja digitalizacije

razglednic in fotografij, ter posebej izpostavi digitalizacijo razglednic OOK Celje in digitalizacijo časopisa Štajerc OOK Ptuj.

V obdobju med leti 2007 in 2009 je pričelo digitalizacijo finančno podpirati Ministrstvo za kulturo, digitalizirano gradivo so pričele OOK v sodelovanju z NUK objavljati na dLib. Digitalizacija v tovrstni organizaciji se nadaljuje tudi v ostalih pregledanih časovnih obdobjih (Videc, 2020).

Bon (2016) digitalizacijo prepoznava kot eno pomembnejših povezovalnih komponent splošnih knjižnic na večini območij OOK, ki jo OOK izvajajo poleg koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva. Posebej poudari, da digitalizacije takrat veljavni Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003) ne zahteva.

Tudi Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023), ki je razveljavil Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003), v okviru izvajanja nalog OOK ne omenja digitalizacije.

Krstulovič (2024) navaja, da koordinacija digitalizacije med NUK in splošnimi knjižnicami v praksi dobro deluje, kljub temu, da ni bila nikoli formalizirana in tudi predlaga, da bi bilo smiselno razmisliti o okrepitvi koordinacije.

Pregled obsega digitaliziranega gradiva v preteklih obdobjih pokaže, da je število digitaliziranega števila strani v okviru izvajanja digitalizacije v OOK naslednji:

- obdobje 2009-2011: vsa območja skupaj 612.193 strani (Videc, 2020, str. 106);
- obdobje 2012-2016: vsa območja skupaj: 512.161 strani (Videc, 2020, str. 109);
- obdobje 2017-2023: vsa območja skupaj: 1.169.534 strani (Videc, 2024, str. 10).

Skupaj je bilo torej v obdobju 2009 – 2023 digitaliziranih 2.293.888 strani.

Pogled na finančna sredstva, vložena v digitalizacijo, kaže, da je bilo od začetka izvajanja posebnih nalog OOK leta 2003 pa do konca leta 2015 sredstev za digitalizacijo iz Ministrstva za kulturo, lastnih sredstev ali iz drugih virov 770.948,75 EUR. To predstavlja 8,3% vsote (9.282.303 EUR) vseh prejetih sredstev od Ministrstva za kulturo za izvajanje posebnih nalog OOK (Bon, 2016).

V zadnjih letih se sredstva, namenjena digitalizaciji, zmanjšujejo tako v NUK (Krstulovič, 2024) kot v OOK. Pregled sredstev, namenjenih digitalizaciji, po pregledu Neposrednih pozivov k predložitvi predloga programa dela in finančnega načrta za izvajanje posebnih nalog osrednje območne knjižnice (2020 – 2025) v zadnjem obdobju pokaže, da je Ministrstvo za kulturo od leta 2020 dalje posamezni OOK namenjal:

- od leta 2020 do leta 2023: do 12.500 eur na OOK,
- leta 2024: do 8.000 eur na OOK,
- leta 2025: do 6.000 eur na OOK.

Dejanski zneski v odločbah in dopolnilnih odločbah Ministrstva za kulturo se razlikujejo od zneskih v pozivih vendar zaradi javne nedostopnosti nekaterih poročil OOK za obdobje od 2020-2023, dejanskih odobrenih oziroma porabljenih zneskov za digitalizacijo nismo vključili v pregled. Je pa iz podatkov v pozivih razvidno, da so se namenjena sredstva že v pozivu med leti 2023 in 2025 razpolovila (Neposredni poziv k predložitvi predloga programa dela in finančnega načrta za izvajanje posebnih nalog osrednje območne knjižnice, 2020 – 2025).

Digitalizacija v okviru izvajanja tretje naloge OOK je tudi dobro sprejeta in ocenjena tako v osrednjih območnih kot osrednjih knjižnicah (v nadaljevanju: OK). V raziskavi o učinkih koordinacije domoznanske dejavnosti med leti 2003 in 2023 (Petrovič, 2024), se je izkazalo, da knjižnice projekte digitalizacije domoznanskega gradiva ocenjujejo kot zelo dobre. OOK so celo projekte digitalizacije označile kot najbolj uspešne aktivnosti na področju domoznanstva (povprečna ocena 4,6). Tudi OK in Univerzitetna knjižnica Maribor (v nadaljevanju: UKM) so projekte digitalizacije označile z najvišjo oceno (povprečna ocena 4,5), le da so te knjižnice z najvišjo oceno označile še odgovor Drugo in vnos vsebin na portal Kamra. Le 4 od OK in UKM so projektom digitalizacije dali oceno 3 – niti/niti, slabše pa nobena. OOK so projekte digitalizacije ocenile s 4 ali 5. Knjižnice (OOK, OK/UKM) tudi v prihodnjih petih letih med drugimi domoznanskimi aktivnostmi načrtujejo nadaljevanje digitalizacije, na tem področju pa ne zaznavajo potreb po posebnih izboljšavah (Petrovič 2024).

Krstulovič (2024) glede usmeritev v prihodnje navaja, da je potrebno odgovoriti na izzive trajnostnega financiranja, izboljšanje pravnega okvira dostopnosti in spremljanje ter posodabljanje tehničnih zahtev za zagotavljanje izdelave in ohranjanja digitalnih kopij. Med izzivi so tudi kompleksnost avtorske, sorodnih in drugih pravic. Opozarja na nadaljevanje in okrepitev koordinacije med knjižnicami in drugimi kulturnimi ustanovami, digitalizacijo prepoznava kot pomemben dejavnik pri ohranjanju in promociji kulturne dediščine, prav tako pa tudi vlogo pri zagotavljanju dostopa do znanstvenih in kulturnih vsebin.

3. ZASNOVA RAZISKAVE

Na področju digitalizacije domoznanskega gradiva, ki ga OOK izvajajo v okviru tretje naloge, manjkajo usmeritve digitalizacije domoznanskega gradiva. Z analizo potreb po digitalizaciji smo želeli preveriti, koliko posamezne OOK še zaznavajo, da imajo gradiva za digitalizacijo in ali obstajajo potrebe po digitalizaciji gradiva, ki je še avtorsko zaščiteno in bi bilo prikazano na namenskih računalnikih v posameznih knjižnicah. Analiza predstavlja prvi korak na poti k izdelavi usmeritev za digitalizacijo v prihodnje. Z analizo smo želeli ugotoviti potrebe po digitalizaciji v obdobju 2025 – 2030.

4. METODOLOGIJA

Pri zasnovi analize smo se odločili, da uporabimo anketni vprašalnik. Postavili smo ga v orodju Ika Arnes, v katerem smo tudi zbirali odgovore in z njegovo pomočjo opravili del analize, del pa smo jo opravili v programu Excel.

V prvem sklopu vprašalnika je bilo pet pol odprtih vprašanj z enim podvprašanjem, tematsko se vprašanja navezujejo na prakso digitalizacije v zadnjih petih letih. V drugem sklopu smo postavili dve vprašanji z enim podvprašanjem. V prvem smo spraševali po oceni števila strani za digitalizacijo v naslednjih petih letih, v drugem pa smo spraševali po potrebi po digitalizaciji avtorsko še zaščitene gradiva in oceni števila strani.

Zadnje vprašanje je bilo odprtega tipa in je bilo namenjeno dodatnim razlagam oziroma komentarjem.

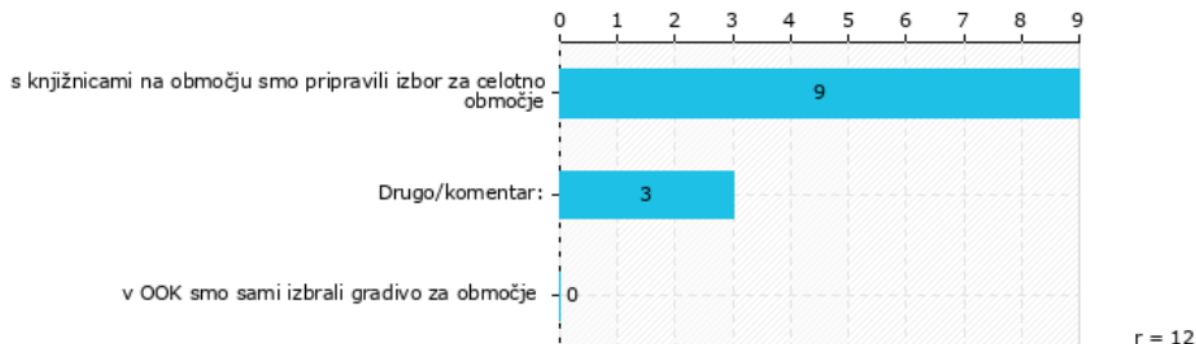
Knjižnicam smo v pomoč pri izpolnjevanju pripravili tudi dva dokumenta, ki sta bila pripeta na začetek vprašalnika:

- Analiza potreb po digitalizaciji - priporočila.pdf:
Vsebuje predloge za digitalizacijo v OOK, ki so jih pripravili v NUK; priporočilo za štetje strani z oceno števila strani na centimeter serijskih publikacij ter predpostavki za oceno števila strani.
- Analiza potreb po digitalizaciji - navodila izpisi Cobiss.pdf:
Vodič korak po koraku kako pripraviti izpis v programu Cobiss, iz katerega je možno pridobiti število strani monografskih publikacij v zbirki posamezne knjižnice. Vključeno navodilo za preverjanje, kateri Cobiss-ID so že bili digitalizirani in objavljeni na Dlib.

Vprašalnik je izpolnilo vseh deset OOK. Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo med 24. septembrom in 4. novembrom 2024. Za zagotovitev sledljivosti izpolnjevanja ankete, so izpolnjevalci na začetku označili, iz katere OOK prihajajo. Analizirani rezultati, prikazani v nadaljevanju, so anonimizirani.

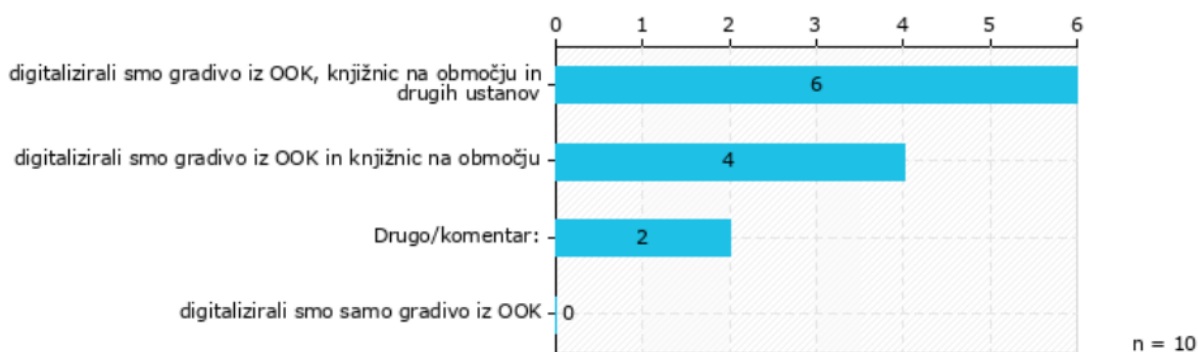
5. REZULTATI

Prvi sklop vprašanj se je nanašal na prakso digitalizacije v zadnjih petih letih. V devetih OOK gradivo izberejo skupaj s knjižnicami na območju za celotno območje. Prejeli smo tudi tri komentarje, in sicer je v enem primeru dodatna razlaga, da nekatere knjižnice (na območju) sodelujejo, nekatere ne. Drugi komentar navaja, da v ostalih knjižnicah (na območju) nimajo gradiva za digitalizacijo, kar so imeli je bilo digitalizirano že v preteklih letih. Tretji komentar pa je navajal eno izmed ustanov, s katero je območna knjižnica sodelovala pri izboru gradiva za digitalizacijo.

Grafikon 1: Način izbora gradiva (možnih je bilo več odgovorov)

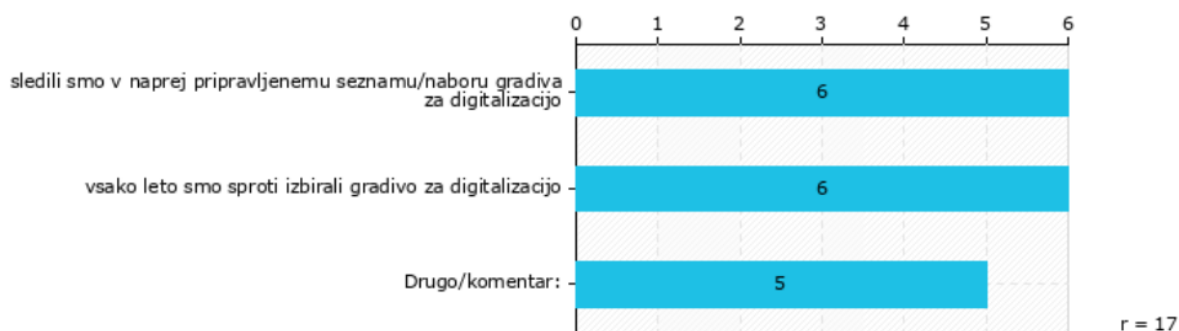
Na vprašanje glede nabora gradiva je šest OOK odgovorilo, da so digitalizirali gradivo iz OOK, iz knjižnic na območju in iz drugih ustanov. Štiri OOK so digitalizirale gradivo iz OOK in knjižnic na območju in torej v zadnjih petih letih niso vključile drugih ustanov. V dveh komentarjih smo prejeli še nazive ustanov, iz katerih izhaja gradivo za digitalizacijo (NŠK Trst in NUK).

Grafikon 2: Način nabora gradiva (možnih je bilo več odgovorov)

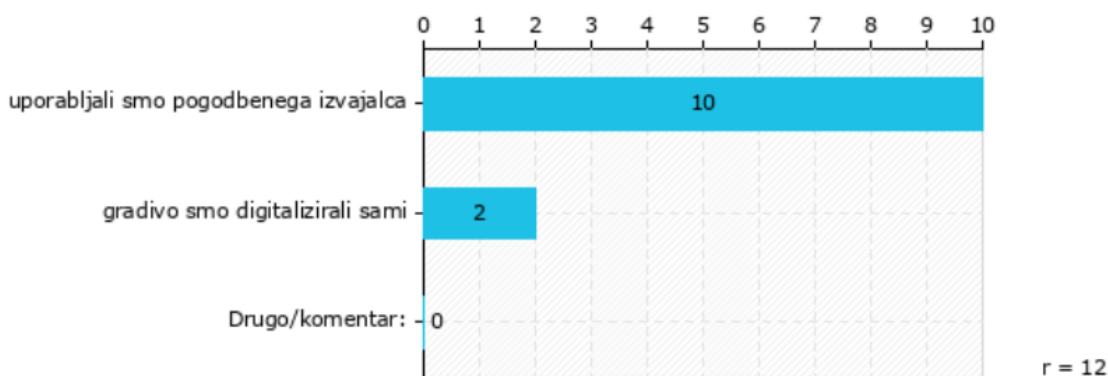
Zanimalo nas je, kako so OOK v zadnjih petih letih pristopale k digitalizaciji. Šest izmed njih je odgovorilo, da so sledili v naprej pripravljenemu seznamu/naboru gradiva za digitalizacijo. Prav tako šest jih je odgovorilo, da so vsako leto sproti izbirali gradivo za digitalizacijo. V komentarjih je bilo nato pojasnjeno, da imajo v dveh primerih tako seznam kot sproti izbor, se pravi, da kombinirajo. En odgovor navaja, da so sezname letno dopolnjevali s predlogi območja, v enem primeru pa imajo »določene prioritete, pogosto pa se digitalizira gradivo, ki ga odberemo iz posebnih zbirk glede na predvideno domoznansko razstavo«.

Da so prakse izbora različne, kaže tudi komentar, ki pojasni načrt za digitalizacijo: »v naprej pripravljenega seznama sicer nimamo, držimo pa se načrta, da najprej digitaliziramo starejše gradivo (časniki, časopisi, knjige), temu sledijo tovarniška, šolska, občinska glasila, nazadnje pride na vrsto domoznansko gradivo, ki potrebuje urejanje avtorskih pravic.«

Grafikon 3: Načrtovanje digitalizacije (možnih je bilo več odgovorov)

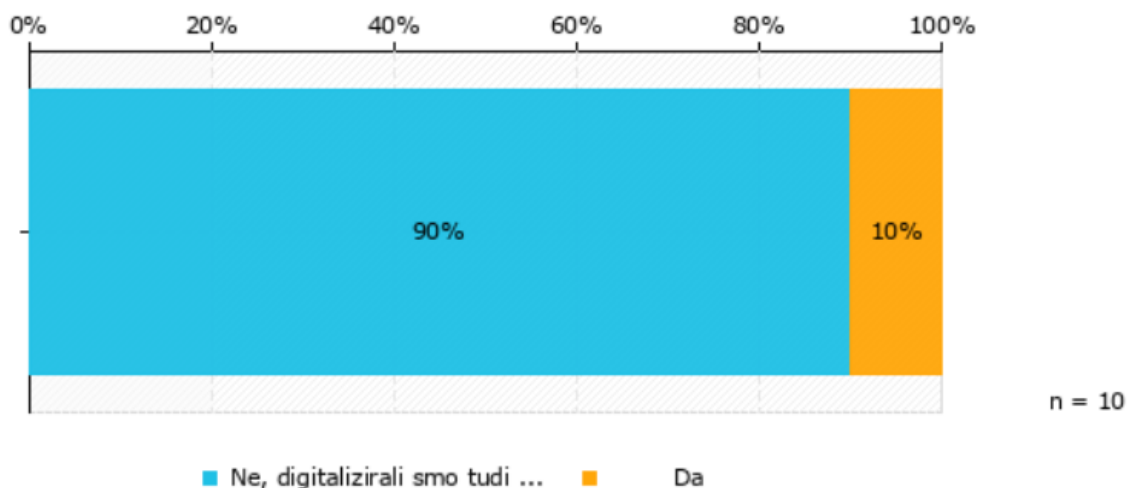
V zadnjih petih letih sta dve OOK digitalizirali gradivo tako s pogodbenim izvajalcem kot samostojno. Ostalih osem OOK je gradivo digitaliziralo s pomočjo pogodbenega izvajalca.

Grafikon 4: Način izvedbe digitalizacije (možnih je bilo več odgovorov)

Zadnje vprašanje v tem sklopu se je nanašalo na avtorske pravice gradiva za digitalizacijo. Devet OOK je v preteklih petih letih digitaliziralo tudi avtorsko zaščitena gradiva, pri čemer so uredili avtorske pravice z lastniki.

Ena OOK pa je digitalizirala le tista gradiva, kjer so že potekle avtorske pravice. Pri podvprašanju, če so razmišljali o tem, da bi digitalizirali tudi dela, ki so še avtorsko zaščitena, so odgovorili, da ne razmišljajo o tem. Možna odgovora tukaj sta bila tudi da so se že lotili urejanja avtorskih pravic in pri tem niso bili uspešni ali da so že razmišljali o tem, pa še niso aktivno pristopili k urejanju avtorskih pravic.

Grafikon 5: Digitaliziranje gradiva in urejanje avtorskih pravic (Vprašanje: Ali ste pri izboru gradiva upoštevali samo tista gradiva, kjer so že potekle avtorske pravice?)

V drugem sklopu smo OOK pozvali k odgovarjanju na vprašanje, kakšno količino strani domoznanskega gradiva, pomembnega za svoje območje, imajo na območju za digitalizacijo v naslednjih petih letih. Pozvali smo jih h grobi oceni števila strani monografskih in serijskih publikacij, drobnih tiskov in drugega gradiva. Upoštevali so le gradivo, ki ga je možno digitalizirati glede na avtorsko pravo (potekle pravice), da se lahko zadosti potrebi o objavi preko skupnega domoznanskega knjižničnega portala ali d-Lib.si.

Ob tem smo jim postavili kot pomoč pri oceni števila strani dve predpostavki:

- Ob upoštevanju povprečne cene 0,5 eur na skenirano stran ($V_{30} = 0,47$ eur; $V_{46} = 0,54$ eur z vštetim DDV) in predpostavki, da je za 1. prioriteto na leto na voljo 7.500 eur, je možno v enem letu v posamezni OOK digitalizirati približno 15.000 strani.

- Pri predpostavki, da bo v petletnem obdobju 2025 – 2030 za digitalizacijo s strani MzK na voljo minimalno 7.500 eur letno in se cene na posamezno stran ne bodo zvišale, bi tako lahko posamezna OOK digitalizirala najmanj 75.000 strani. Pri oceni števila strani se ne omejujte glede na to številko, služi naj le kot usmeritev, kaj bi lahko bil minimum glede na pretekle pozive.

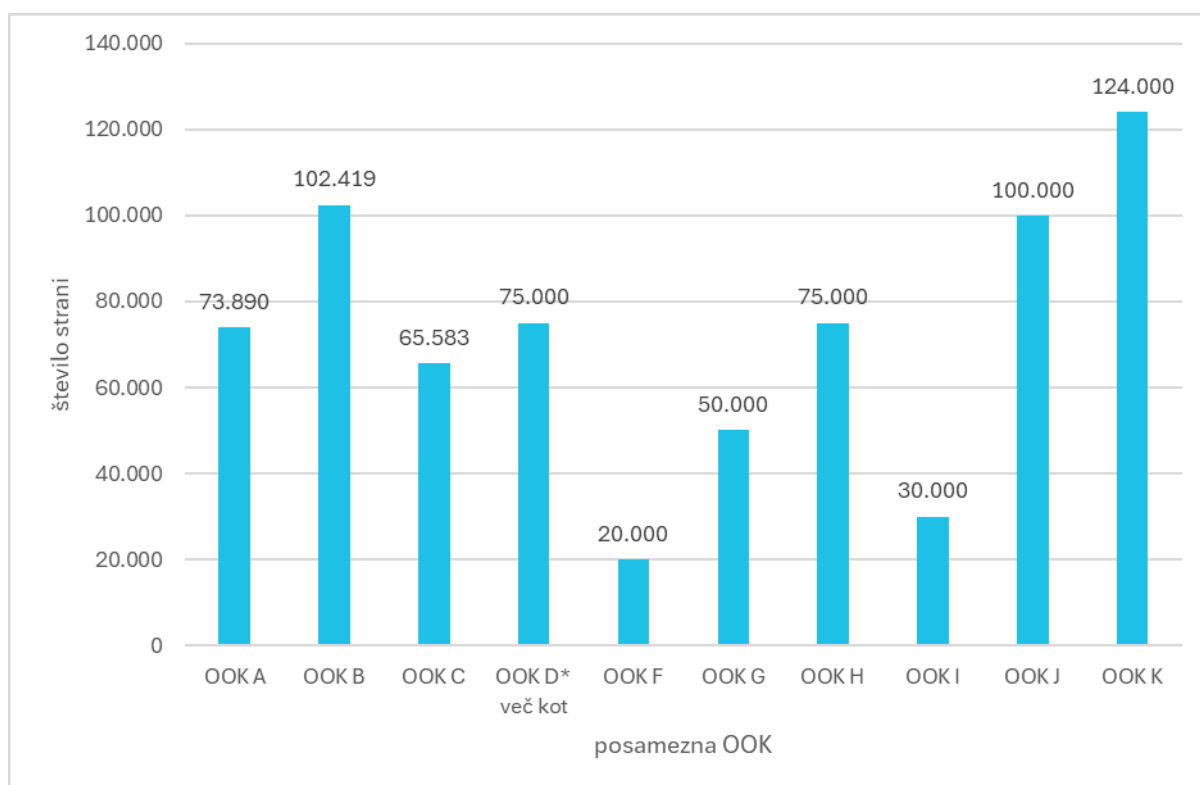
Drugi pripomoček pa so usmeritve, ki smo jih prejeli iz Narodne in univerzitetne knjižnice, pri čemer bi lahko OOK digitalizirale:

- **inkunabule** (če so še kje in še niso digitalizirane);
- **stare knjige**, ki niso slovenika in imajo ugotovljeno vrednost za spoznavanje območja;
- **serijske publikacije**, ki so izhajale na območju (tudi rokopisni listi, ali izdelani na šapirografih in s podobnimi tehnikami). Prioritetno tiste do leta 1945. Pridejo v poštev tudi po tem letu, vendar je treba za objavo pridobiti dovoljenje imetnika pravice. V primeru digitalizacije znanstvene in strokovne periodike pri objavi lahko pomagajo CC licence, ki so praktično že standard za to vrsto gradiva.
- **rokopisne zapuščine**, ki se hranijo v knjižnicah, kot so npr. rokopisi J. Špricarja.
- **knjige izšle po letu 1945** se lahko digitalizirajo le pogojno, v primeru razčiščenih pravic. Obstaja še možnost dajanja na voljo na javnosti knjig, ki jih ni več na trgu. Ta postopek pravkar preizkušamo s 300-imi knjigami.
- **slikovno gradivo**: vse od razglednic, grafičnih listov, vedut, fotografij itd.

Vse OOK so podale grobo oceno števila strani za digitalizacijo. Ocene se gibljejo med 20.000 stranmi in 124.000 stranmi. Skupaj OOK predvidevajo, da bi imele v prihodnjem kratkoročnem obdobju za digitalizacijo več kot 715.000 strani. Štiri OOK so odgovorile, da bi imele za digitalizacijo manjše število strani od tistega, ki smo ga ponudili v predpostavki, se pravi, da bi digitalizirale manj kot 75.000 strani. Aritmetična sredina odgovorov je nekaj nad 71.500 stranmi, tako da bi v povprečju OOK skoraj dosegle postavljeno predpostavko (75.000 strani). Je pa med odgovori zaznati precejšnje razkorake, saj je med najmanjšim in največjim obsegom števila strani razlika več kot 100.000 strani. Ker v analizi nismo pregledovali oziroma

zahtevali seznamov gradiva za digitalizacijo, je možno, da bi se nekaj tega gradiva podvojilo. OOK so tukaj pregledovale le svoje gradivo, tako da so potrebe lahko večje, če bi vključevali tudi gradivo knjižnic iz območja. Za bolj natančno oceno bi bila potrebna strategija digitalizacije, ki bi konkretnije pregledala gradivo.

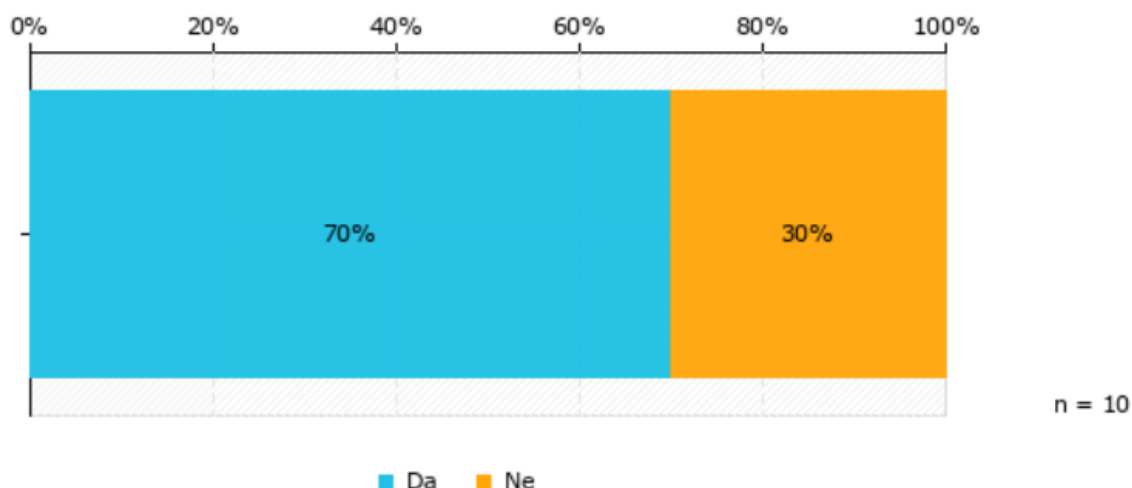
*Pri številčni analizi smo odgovor OOK D, ki je odgovorila, da imajo več kot 75.000 strani, upoštevali kot 75.000 strani.

Grafikon 6: Predvideno število strani za digitalizacijo v obdobju 2025-2030. Seštevek: 715.892

Problematika nekaterih območij, na katerih zaznavajo, da jim gradiva za digitalizacijo zmanjkuje, je pripeljala do iskanja drugih rešitev. Med njimi je pobuda Kompetenčnega centra za domoznastvo, ki je v sodelovanju z NUK pripravil tehnično rešitev, ki bi omogočala ogled digitaliziranega gradiva na namenskih računalnikih v tisti knjižnici, ki je lastnica fizičnega gradiva. To bi omogočalo digitalizacijo in prikazovanje gradiva, ki je še pod avtorsko zaščito. V vprašalnik smo zato vključili tudi vprašanje, če OOK zaznavajo potrebo, da bi digitalizirale (ob zagotovljenih sredstvih

Ministrstva za kulturo) tudi avtorsko zaščiteno gradivo. Sedem izmed desetih OOK bi v naslednjih petih letih želelo digitalizirati tudi tovrstno gradivo.

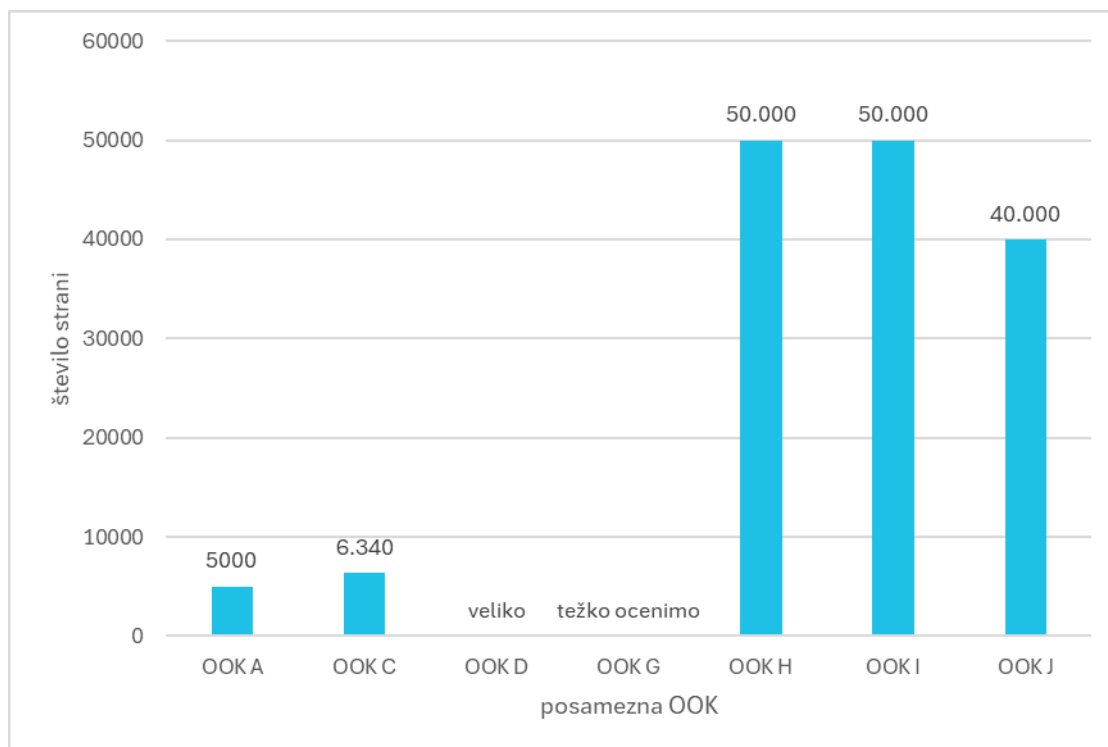
Grafikon 7: Želja po digitalizaciji gradiva, ki je še avtorsko zaščiteno. Prikazano bi bilo na namenskih računalnikih v prostorih OOK oz. v knjižnicah na območju.

Tabela 1: Ocena števila strani za digitalizacijo brez in z veljavnimi avtorskimi pravicami

OOK	OOK A	OOK B	OOK C	OOK D	OOK F	OOK G	OOK H	OOK I	OOK J	OOK K
Št. str.za digitalizacijo brez avtorske zaščite.	73.890	102.419	65.583	več kot 75.000	20.000	50.000	75.000	30.000	100.000	124.000
Št. str. za digitalizacijo za prikaz na namenskih računalnikih.	5.000	-	6.340	veliko	-	težko ocenimo	50.000	50.000	40.000	-

Pri pregledu nad tem, katere OOK zaznavajo kakšno količino števila strani gradiva, ki bi ga digitalizirale za prikaz na namenskih računalnikih, vidimo, da sta dve OOK, ki imata največje število strani gradiva za digitalizacijo pod trenutnimi pogoji, odgovorili, da ne razmišljata o digitalizaciji avtorsko še zaščenega gradiva. OOK, ki ima najmanj gradiva za digitalizacijo pod trenutnimi pogoji (t. j. 20.000 strani; OOK F) pa prav tako ne bi digitalizirala gradiva, ki je še pod avtorsko zaščito in bi ga bilo možno prikazovati le na namenskih računalnikih.

Pri oceni števila strani sta dve OOK odgovorili le opisno in nista podali številčne ocene strani. Seštevek ostalih petih OOK pa znaša nekaj več kot 151.000 strani gradiva, ki je pod avtorsko zaščito in bi ga želeli prikazovati na namenskih računalnikih. OOK so torej izrazile konkretno potrebo, da bi želele digitalizirati gradivo in ga prikazovati na namenskih računalnikih.

Grafikon 8: Predvideno število strani gradiva za digitalizacijo za prikaz na namenskih računalnikih (avtorske pravice še veljajo). Seštevek: 151.340.

Na koncu vprašalnika smo prejeli še dva komentarja, ki dajeta dodaten vpogled dveh OOK na izpolnjevanje:

1. pri oceni števila strani za vprašanje 2.1 smo upoštevali tudi domoznansko gradivo, ki je še pod avtorsko zaščito, predvidevamo pa, da nam bodo avtorji ali njihovi nasledniki dovolili digitalizacijo in javno objavo. V digitalizacijo avtorsko zaščitene gradiva bi radi vključili tudi domoznansko gradivo na drugih nosilcih, kot so video in avdio kasete. Za to gradivo bomo avtorske pravice težko pridobili, zato bi ogled omogočili na namenskih računalnikih znotraj knjižnice.

2. V oceno števila strani nismo zajeli raziskovalnih nalog (4000 naslovov), drobnih tiskov (15 tekočih metrov), razglednic (28.000 enot) in plakatov (15.000 enot). Ker je gradiva za digitalizacijo z urejenimi avtorskimi pravicami še veliko, nismo delali ocene za gradivo, kjer še veljajo avtorske pravice. V prihodnjih petih letih ne nameravamo digitalizirati tega gradiva.

6. RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

V analizi je sodelovalo vseh deset OOK, ki so odgovorile na vprašanja o svojih praksah in potrebah po digitalizaciji. Rezultati kažejo, da OOK pri izboru gradiva za digitalizacijo uporabljajo različne pristope – nekatere sledijo vnaprej pripravljenim seznamom, druge gradivo izbirajo sproti. Vse pa sodelujejo s knjižnicami na območju, nekatere tudi z drugimi ustanovami. Uporaba različnih pristopov pri digitalizaciji nakazuje, da bi bile potrebne enotne smernice oziroma strategija, ki bi OOK olajšala izbor gradiva in zmanjšala možnosti po podvajanju digitaliziranega gradiva. Predvsem slednje se izkazuje za vedno večji izziv, opisuje ga tudi Petrovič (2024, str. 24): »Zaradi vedno večjih količin digitaliziranega gradiva bo vedno bolj pomembna tudi koordinacija digitalizacije med knjižnicami, s čemer bi preprečili podvajanje digitalizacije enakih gradiv. Koordinacija v praksi sicer poteka, vendar lahko prihodnje pričakujemo več težav, zlasti, če se bodo OOK lotile digitalizacije avtorskopravno še zaščiteneh del.«

Večina digitalizacije poteka preko pogodbenih partnerjev, kar je lahko težavno, saj so cene digitalizacije odvisne od zunanjih dejavnikov, obseg digitalizacije pa je odvisen od razpoložljivih kapacitet. Kot morebitna alternativa bi bilo morda priporočljivo, da se naredi finančni izračun (strošek opreme in kadrov), kolikšen bi bil strošek na skenogram, če bi digitalizacijo zagotavljala ena knjižnica za celotno mrežo knjižnic. Če bi se izkazalo, da bi bila cena primerljiva ali nižja od trenutne, bi to lahko bila alternativa oziroma izbira v primeru, ko zunanji partner ne bi zmožal več zagotavljati takšnega obsega digitalizacije ali v primeru, če bi stroški konkretnije narasli. Zelo pavšalna ocena je, da bi se ob letnih stroških 50.000 eur morale digitalizirati 100.000 strani, da bi dosegli ceno 0,50 eur na skenogram.

OOK so ocenile, da imajo skupaj več kot 715.000 strani gradiva za digitalizacijo v obdobju 2025–2030, pri čemer so ocene posameznih OOK zelo različne (od 20.000 do več kot 124.000 strani). Ob upoštevanju povprečne cene skenograma iz vprašalnika (0,5 eur), bi torej bilo za digitalizacijo potrebnih 357.500 eur v omenjenem obdobju.

Večina OOK (sedem od desetih) je izrazilo potrebo po digitalizaciji tudi avtorsko zaščenega gradiva, ki bi bilo dostopno na vpogled uporabnikom na namenskih računalnikih v knjižnicah. Za ta namen zaznavajo več kot 150.000 strani gradiva (dve OOK tukaj nista podali številčne vrednosti, tako da je dejansko število višje). Tukaj se odpira tudi vprašanje o posodobitvi pravnega okvira, ki bi omogočal širši dostop ali bolj fleksibilne rešitve za uporabo zaščenih vsebin.

Rezultati kažejo, da je zaželeno oziroma nujno nadaljevati s koordinacijo med knjižnicami (NUK, UKM, OOK, OK), okrepiti oziroma nadaljevati s financiranjem digitalizacije ter odpreti vprašanje financiranja digitalizacije avtorsko še zaščenega gradiva, ki bi se lahko prikazovalo na namenskih računalnikih. S temi ukrepi lahko slovenske knjižnice ohranijo in še povečajo svojo pomembno vlogo na področju digitalizacije in ohranjanja kulturne dediščine.

Analiza potreb po digitalizaciji je razkrila, da OOK v obdobju 2025–2030 še vedno zaznavajo pomembne potrebe po digitalizaciji domoznanskega gradiva. Prihodnje uspešno izvajanje bo odvisno od zagotavljanja trajnostnega financiranja in oblikovanja strateških smernic. Digitalizacija ostaja eden ključnih načinov za ohranjanje kulturne dediščine in dostop do znanstvenih ter kulturnih vsebin.

7. VIRI

Bon, M. (2016). Učinek koordinacije osrednjih območnih knjižnic (OOK) na digitalizacijo domoznanskega gradiva v obdobju 2003-2015. V *E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem* (str. 35–44). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2021/02/Zbornik_DOMFEST_4_E_domoznanstvo_2016.pdf

Krstulović, Z. (2024). Digitalizacija knjižničnih zbirk: značilnosti dosedanjih prizadevanj in smeri razvoja. V *Domoznanstvo, knjižnice in javnost: zbornik prispevkov*, 29–38.

Neposredni poziv k predložitvi predloga programa dela in finančnega načrta za izvajanje posebnih nalog osrednje območne knjižnice. (2020 – 2025). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Neobjavljeno.

Petrovič, M. (2024). Učinki koordinacije domoznanske dejavnosti v obdobju 2003–2023: rezultati vprašalnika. V *Domoznanstvo, knjižnice in javnost: zbornik prispevkov*, 15–27.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). Uradni list RS, št. 28/23. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV12750>

Videc, A. (2020). *Vloga in pomen osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic* [Doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. <https://repositorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=127287>

Videc, A. (2024). Izvajanje domoznanske dejavnosti v luči izvajanja posebnih nalog OOK. V *Domoznanstvo, knjižnice in javnost: zbornik prispevkov*, 7–14.

PRILOGA

VPRAŠALNIK o digitalizaciji domoznanskega gradiva, pomembnega za svoje območje

V Osrednji knjižnici Celje v okviru kompetenčnih vsebin izvajamo analizo potreb po digitalizaciji v obdobju 2025-2030.

Prosimo vas, da izpolnite spodnji vprašalnik. V njem sprašujemo po načinu pristopa do digitalizacije vaše OOK v preteklem obdobju, v drugem delu pa po zaznanih potrebah po digitalizaciji v prihodnjih petih letih. Pod digitalizacijo v tem vprašalniku razumemo izvajanje 3. naloge OOK, pri čemer Ministrstvo za kulturo v pozivu in odločbi postavko navaja kot »digitalizacijo domoznanskega gradiva, pomembnega za svoje območje/ Projekti digitalizacije za širše območje pomembnega domoznanskega gradiva«, vsa, v okviru tega poziva digitalizirana knjižnična gradiva, pa morajo biti dostopna preko skupnega domoznanskega knjižničnega portala ali d-Lib.si.

Prosimo, če si vzamete nekaj minut in s klikom na Naslednja stran pričnete z izpolnjevanjem ankete.

Dokumenta v pomoč:

- Analiza potreb po digitalizaciji - priporočila.pdf
- Analiza potreb po digitalizaciji - navodila izpisi Cobiss.pdf

Q1 - Vsaka OOK izpolni vprašalnik le enkrat, pri čemer upošteva izvajanje digitalizacije in potrebe po digitalizaciji za svoje celotno območje.

Q2 - Prosimo, izberite OOK, za katero izpolnjujete vprašalnik:

- Osrednja knjižnica Celje
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto
- Mestna knjižnica Kranj
- Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica
- Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem

- Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper – Biblioteca centrale Srečko Vilhar Capodistria
- Mestna knjižnica Ljubljana
- Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota
- Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
- Mariborska knjižnica

Q3 - SKLOP 1: Pregled nad izvajanjem digitalizacije v zadnjih 5 letih

Kako ste v zadnjih 5 letih pristopali k digitalizaciji s sredstvi Ministrstva za kulturo?

Q4 - Izbor gradiva:

Možnih je več odgovorov

- s knjižnicami na območju smo pripravili izbor za celotno območje
- v OOK smo sami izbrali gradivo za območje
- Drugo/komentar:

Q5 - Nabor gradiva:

Možnih je več odgovorov

- digitalizirali smo samo gradivo iz OOK
- digitalizirali smo gradivo iz OOK in knjižnic na območju
- digitalizirali smo gradivo iz OOK, knjižnic na območju in drugih ustanov
- Drugo/komentar:

Q6 - Načrt digitalizacije:

Možnih je več odgovorov

- sledili smo v naprej pripravljenemu seznamu/naboru gradiva za digitalizacijo
- vsako leto smo sproti izbirali gradivo za digitalizacijo
- Drugo/komentar:

Q7 - Izvedba digitalizacije:

Možnih je več odgovorov

- uporabljali smo pogodbenega izvajalca
- gradivo smo digitalizirali sami
- Drugo/komentar:

Q8 - Urejanje avtorskih pravic

Ali ste pri izboru gradiva upoštevali samo tista gradiva, kjer so že potekle avtorske pravice?

- Da
- Ne, digitalizirali smo tudi avtorsko zaščitena gradiva (uredili smo avtorske pravice z lastniki avtorskih pravic)

IF (1) Q8 = [1]

Q9 - Ste razmišljali o tem, da bi digitalizirali tudi dela, ki so še avtorsko zaščitena?

Možnih je več odgovorov

- Da, vendar pri urejanju pravic nismo bili uspešni
- Da, vendar še nismo aktivno pristopili k urejanju avtorskih pravic
- Ne
- Drugo/komentar:

Q10 - SKLOP 2: Potrebe po digitalizaciji v obdobju 2025-2030

2.1

Koliko strani domoznanskega gradiva, pomembnega za svoje območje, imate na območju za digitalizacijo v naslednjih petih letih? (upoštevajte monografske in serijske publikacije, drobne tiske idr. ...)

Ocena naj bo podana v grobem. Gradivo naj bo možno digitalizirati glede na avtorsko pravo (potekle pravice), da se lahko zadosti potrebi o objavi preko skupnega domoznanskega knjižničnega portala ali d-Lib.si.

Vnesite ocenjeno število strani:

Q11 - Predpostavki za pomoč pri oceni števila strani:

1. Ob upoštevanju povprečne cene 0,5 eur na skenirano stran (V 30 = 0,47 eur; V 46 = 0,54 eur z vštetim DDV) in predpostavki, da je za 1. prioriteto na leto na voljo 7.500 eur, je možno v enem letu v posamezni OOK digitalizirati okrog 15.000 strani.

2. Ob upoštevanju, da bi bilo v petletnem obdobju 2025 – 2030 za digitalizacijo s strani MzK na voljo minimalno 7.500 eur letno in se cene na posamezno stran ne bodo zvišale, bi tako lahko posamezna OOK digitalizirala najmanj 75.000 strani. Pri

oceni števila strani se ne omejujte glede na to številko, služi naj le kot usmeritev, kaj bi lahko bil najmanjši obseg glede na pretekle pozive.

Q12 - 2.2 Avtorsko zaščiteno gradivo za digitalizacijo

Imate na območju tudi gradivo, ki je še avtorsko zaščiteno in bi ga želeli v naslednjih petih letih digitalizirati in prikazovali na namenskih računalnikih v prostorih OOK oz. v knjižnicah na območju? Ob predpostavki, da bi Ministrstvo za kulturo namenilo sredstva za takšno digitalizacijo.

(po ZASP se lahko javnosti na zaslonih v prostorih knjižnice priobči dela iz lastnih zbirk, če teh del ni mogoče kupiti ali pridobiti ustrezne licence za uporabo).

Da

Ne

IF (2) Q12 = [1]

Q13 -

Koliko strani domoznanskega gradiva, pomembnega za svoje območje, bi želeli digitalizirati v ta namen v naslednjih petih letih?

Vnesite ocenjeno število strani:

Q14 - Imate še dodaten komentar na vprašalnik?
